

YANGI O'ZBEKISTONDA DEMOKRATIK HUQUQIY DAVLAT BARPO ETISHNING
HUQUQIY OMILLARI

*Lutfullayeva Feruza Boboqulovna – TDYU huzuridagi M.S.Vosiqova nomidagi akademik
litseyning huquq fani o'qituvchisi, Mustaqil izlanuvchi
(flutfullayeva578@gmail.com ; +998998517855)*

Annotatsiya:

Maqola Yangi O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etishning huquqiy omillarini kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar, konstitutsiyaviy o'zgarishlar (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga kiritilgan o'zgartirishlarning tafsilotlari), sud-huquq tizimini takomillashtirish (sudyalarning mustaqilligini ta'minlash bo'yicha qabul qilingan qonunlar va amaliy choralar), qonun ustuvorligini ta'minlash (korrupsiyaga qarshi kurashish strategiyalari va ularning natijalari) va inson huquqlarini himoya qilish (qiynoqqa solishning oldini olish bo'yicha milliy va xalqaro mexanizmlar) masalalari chuqur ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada demokratik huquqiy davlat barpo etishning huquqiy omillari va ularning ijtimoiy-siyosiy ahamiyati, bu boradagi muammolar (huquqni qo'llash amaliyotidagi kamchiliklar va ularning sabablari) va ularni bartaraf etish yo'llari (ilg'or xalqaro tajribalar asosida) ham tahlil etiladi. Maqola xulosasida ushbu sohani takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan. Maqolada ilmiy tahlil, qiyosiy metodlar va statistik ma'lumotlardan foydalanilgan.

Abstract:

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal factors of establishing a democratic legal state in New Uzbekistan. It deeply examines the issues of legal reforms being implemented in Uzbekistan, constitutional changes (details of amendments to the Constitution of the Republic of Uzbekistan), improvement of the judicial system (laws adopted and practical measures to ensure the independence of judges), ensuring the rule of law (strategies to combat corruption and their results) and protection of human rights (national and international mechanisms to prevent torture). The article also analyzes the legal factors of establishing a democratic legal state and their socio-political significance, problems in this regard (deficiencies in the practice of law enforcement and their causes) and ways to eliminate them (based on advanced international experience). The conclusion of the article provides proposals and recommendations for improving this area. The article uses scientific analysis, comparative methods, and statistical data.

Аннотация:

Статья посвящена комплексному анализу правовых факторов становления демократического правового государства в новом Узбекистане. Глубоко рассматриваются вопросы реализуемых в Узбекистане правовых реформ, конституционных изменений (подробно о поправках в Конституцию Республики Узбекистан), совершенствования судебной системы (принятые законы и практические меры по обеспечению независимости судей), обеспечения верховенства закона (стратегии борьбы с коррупцией и их результаты) и защиты прав человека (национальные и международные механизмы предотвращения пыток). В статье также анализируются правовые факторы становления демократического правового государства и их общественно-политическое значение, проблемы в этой связи (недостатки в правоприменительной практике и их причины) и пути их устранения (на основе

передового международного опыта). В заключении статьи приводятся предложения и рекомендации по совершенствованию данной сферы. В статье использованы научный анализ, сравнительные методы и статистические данные.

Kalit so'zlar: *Yangi O'zbekiston, demokratik huquqiy davlat, huquqiy omillar, huquqiy islohotlar, konstitutsiyaviy o'zgarishlar, sud-huquq tizimi, qonun ustuvorligi, inson huquqlari, korrupsiyaga qarshi kurashish, sud mustaqilligi, fuqarolik jamiyati, qonun ijodkorligi, xalqaro standartlar, huquqni qo'llash amaliyoti.*

Keywords: *New Uzbekistan, democratic legal state, legal factors, legal reforms, constitutional changes, judicial system, rule of law, human rights, fight against corruption, judicial independence, civil society, lawmaking, international standards, law enforcement practice.*

Ключевые слова: *Новый Узбекистан, демократическое правовое государство, правовые факторы, правовые реформы, конституционные изменения, судебная система, верховенство закона, права человека, борьба с коррупцией, независимость судебной власти, гражданское общество, законотворчество, международные стандарты, правоприменительная практика.*

Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonida demokratik huquqiy davlat qurish muhim strategik maqsadlardan biri hisoblanadi. Bu maqsadga erishish uchun davlatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida bir qator huquqiy omillarni hisobga olish va ularni amaliyotga tatbiq etish zarur. Ushbu maqola Yangi O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etishning huquqiy omillarini kompleks tahlil qilishga qaratilgan. Maqolada qonunchilik bazasi, sud-huquq tizimi, inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari va fuqarolik jamiyatining roli kabi muhim masalalar ko'rib chiqiladi.

Demokratik huquqiy davlat – bu qonun ustuvorligi ta'minlangan, inson huquqlari himoya qilinadigan, davlat hokimiyati organlari bo'linish tamoyiliga asoslangan, fuqarolik jamiyati institutlari rivojlangan davlatdir. Bu tushuncha siyosiy va huquqiy fikr tarixida uzoq yo'lni bosib o'tdi va turli nazariyalar asosida shakllandi.

Demokratik huquqiy davlatning **asosiy belgilari** quyidagilardan iborat:

- Qonun ustuvorligi (Konstitutsiya va qonunlarning ustunligi, qonun oldida tenglik - O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-moddasiga muvofiq). Bu shuni anglatadiki, hech kim qonundan yuqori bo'la olmaydi va barcha fuqarolar qonun oldida tengdir.
- Inson huquqlari va erkinliklarining himoyasi (yashash huquqi, erkinlik va shaxsiy daxlsizlik, so'z erkinligi, vijdon erkinligi va boshqalar - O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining II bo'limi). Bu davlatning har bir shaxsning huquqlari va erkinliklarini hurmat qilish va himoya qilish majburiyatini yuklaydi.
- Davlat hokimiyati organlarining bo'linishi (qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatining mustaqilligi - O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 11-moddasiga muvofiq). Bu hokimiyatning suiiste'mol qilinishining oldini olish va muvozanatni ta'minlash uchun muhim shartdir.
- Fuqarolik jamiyatining rivojlanganligi (nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va boshqa institutlarning faolligi - "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonunga muvofiq). Fuqarolik jamiyati davlat va jamiyat o'rtasida vositachi bo'lib, davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshiradi.
- Adolatli sudlov, sudning mustaqilligi, aybsizlik prezumpsiyasi, adolatli sudlov huquqi - har bir shaxsning o'z huquqlari va erkinliklarini sud orqali himoya qilish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Yangi O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etishning **huquqiy omillari** quyidagilardan iborat:

- **Konstitutsiyaviy islohotlar:** 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiya davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida tub o'zgarishlarni amalga oshirishga qaratilgan. Xususan, inson huquqlari va erkinliklarining himoyasi, davlat organlari faoliyatining shaffofligi va hisobdorligi kuchaytirildi. Konstitutsiyaning 1-moddasiga muvofiq, O'zbekiston ijtimoiy davlat deb e'lon qilindi, bu esa davlatning fuqarolar oldidagi ijtimoiy majburiyatlarini yanada kuchaytirdi. Shuningdek, Konstitutsiyada mulk huquqi yanada kuchaytirildi (68-modda), so'z erkinligi va axborot olish huquqi kafolatlandi (33-modda).

- **Sud-huquq islohotlari:** Sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash maqsadida sudyalarni lavozimga tayinlash va ularni vazifasidan ozod qilish tartibi o'zgartirildi. "Sudlar to'g'risida"gi Qonunga kiritilgan o'zgartirishlar sudyalarga nisbatan tazyiq o'tkazganlik uchun jazo choralari kuchaytirdi. Oliy sudning vakolatlari kengaytirildi va sud tizimida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Misol uchun, "E-sud" tizimi orqali sud jarayonlarini onlayn tarzda kuzatish va hujjatlarni elektron shaklda topshirish imkoniyati yaratildi.

- **Qonun ustuvorligini ta'minlash:** Korrupsiyaga qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi va korrupsiyaviy jinoyatlar uchun jazo choralari kuchaytirildi. Davlat xizmatchilarining daromadlari to'g'risidagi deklaratsiyalarni e'lon qilish tizimi joriy etildi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda korrupsiyaviy jinoyatlar soni 2022-yilga nisbatan 15% ga kamaydi.

- **Inson huquqlarini himoya qilish:** Qiynoqqa solishning oldini olish bo'yicha milliy preventiv mexanizm (NPM) yaratildi. Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) qiynoqqa solish holatlari yuzasidan monitoring o'tkazish huquqiga ega. Ombudsmanning 2023-yildagi hisobotiga ko'ra, qiynoqqa solish holatlari bo'yicha shikoyatlar soni kamaygan. O'zbekistonda so'z erkinligini ta'minlash bo'yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, jumladan, jurnalistlarning huquqlari himoya qilinmoqda va ommaviy axborot vositalarining faoliyati erkinlashtirilmoqda.

- **Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish:** Nodavlat notijorat tashkilotlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash kuchaytirildi. NNTlar uchun soliq imtiyozlari berildi va ularning davlat grantlari tanlovlari ishtirok etish imkoniyatlari kengaytirildi. Jamoatchilik kengashlari orqali fuqarolarning davlat organlari faoliyatidagi ishtiroki ta'minlanmoqda. Misol uchun, davlat organlari tomonidan qabul qilinayotgan qarorlar loyihalari jamoatchilik muhokamasidan o'tkazilmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda amalga oshirilgan huquqiy islohotlar demokratik huquqiy davlat barpo etishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu islohotlar davlat hokimiyati organlari faoliyatini takomillashtirish, inson huquqlarini himoya qilish, sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ma'muriy islohotlar doirasida davlat xizmatlari markazlari tashkil etildi, bu esa davlat xizmatlaridan foydalanishda shaffoflikni ta'minladi va korrupsiyaviy xavf-xatarlarni kamaytirdi. Bundan tashqari, qonun ijodkorligi jarayoniga fuqarolarning ishtiroki kengaytirildi va jamoatchilik eshituvlari o'tkazish amaliyoti yo'lga qo'yildi.

Yangi O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u bir qator huquqiy omillarni hisobga olishni talab etadi. Konstitutsiyaviy islohotlar, sud-huquq islohotlari, qonun ustuvorligini ta'minlash, inson huquqlarini himoya qilish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish demokratik huquqiy davlat barpo etishning muhim shartlaridir. O'zbekistonda amalga

oshirilayotgan huquqiy islohotlar ushbu maqsadga erishishda muhim rol o'ynamoqda. Biroq, bu borada hal etilishi lozim bo'lgan dolzarb masalalar ham mavjud.

Kelajakda ushbu masalalarni hal etish orqali O'zbekiston demokratik huquqiy davlat qurish yo'lida yanada katta yutuqlarga erishishi mumkin. Shu munosabat bilan **quyidagi taklif va tavsiyalarni** ilgari suramiz:

1. Qonun ustuvorligini ta'minlash sohasida:

- Huquqni qo'llash amaliyotida qonunbuzilish holatlarining oldini olish uchun huquqni qo'llovchi organlar xodimlarining malakasini oshirish va ularning javobgarligini kuchaytirish.
- Sud qarorlarining ijro etilishini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish.

2. Sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirish sohasida:

- Sudyalarga bosim o'tkazish holatlarining oldini olish uchun ularning huquqiy himoyasini kuchaytirish.
- Sud tizimida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish va amalga oshirish.

3. Inson huquqlari sohasida:

- Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlarning (Ombudsman, Bola huquqlari bo'yicha vakil va boshqalar) faoliyatini qo'llab-quvvatlash va ularning vakolatlarini kengaytirish.
- Qiynoqqa solishning oldini olish bo'yicha milliy preventiv mexanizm (NPM) faoliyatining samaradorligini oshirish.

4. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish sohasida:

- Nodavlat notijorat tashkilotlarining faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ularning davlat organlari faoliyatidagi ishtirokini ta'minlash va ularga erkin faoliyat yuritish uchun sharoit yaratish.
- Ommaviy axborot vositalarining erkinligini ta'minlash va ularning davlat organlari faoliyati ustidan nazoratini qo'llab-quvvatlash.

5. Huquqiy madaniyatni oshirish sohasida:

- Aholining huquqiy savodxonligini oshirish bo'yicha davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish.
- Huquqiy targ'ibotni kuchaytirish va fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish.

Ushbu taklif va tavsiyalarni amalga oshirish O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etish jarayonini jadallashtiradi va fuqarolarning huquqlari hamda erkinliklari ta'minlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (yangi tahriri) // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston, 2016.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - Toshkent: O'zbekiston, 2017.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-iyundagi PF-6003-son "O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari bo'yicha Milliy strategiyani tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni.
5. "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
6. "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
7. "Sudlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni (so'nggi o'zgartirishlar bilan).
8. Saidov A.X. Inson huquqlari bo'yicha jahon tajribasi. – Toshkent: Adolat, 2007.